

Studying the Existence of Gemeinschaft Social Relations (Family, Friendship and Neighborhood) In the Neighborhoods of Hamedan City

Afshar, Z.^I, Mir-Mohamad Tabar, A.^{II}

<https://dx.doi.org/10.22084/CSR.2022.26225.2101>

Received: 2022/05/06; Accepted: 2022/11/14

Type of Article: **Research**

Pp: 231-257

Abstract

The city is generally known for impersonal social relations, anonymity, self-restraint and superficial and transitory relations. But the city also gives other characteristics such as family ties and kinship, neighborhood and relationships between friends, both overtly and covertly, in the context of self-training. Simmel and Wirth's approach refers to the impersonal and individualistic relationships of the city, and Gans and Fischer's approach focuses on family ties and friends, and Jacobs's approach focuses on the social relationships of neighborhoods. This research seeks to show that there are Gemeinschaft social relations in Hamedan and this hypothesis of modern urban theorists can be disputed. For this reason, structural analysis has been used to analyze social relations. A survey method was used with cluster sampling in four different urban areas with 400 tested questionnaires. dimensions of social relationships including distance and closeness (relationship size); the amount of commuting, desire to commute (number of relationships); Trust, a feeling of friendship and help (relationship intensity). These dimensions have been measured among family, relatives, friends, neighbors and local residents and friends. It is a family analysis unit. Families show a very high level of communication, willingness to communicate, trust, feeling of friendship and helping their family members, close relatives. Although the level of trust and friendship of people with friends is not very high compared to family relations and close relatives, but compared to local residents and neighbors, they have a much better situation. This confirms the hypothesis of the research based on the fact that there are Gemeinschaft social relations in the neighborhoods of the city. At the same time, significant differences can be seen between the mentioned dimensions of social relations between the four urban areas. The affluent area is at a low level in terms of Gemeinschaft relationships and is different from the other three areas.

Keywords: City, Anonymity, Family Members, Relatives, Friends, Neighbors, Trust, Feeling of Friendship.

I. Assistant Professor, Department of Sociology, Faculty of Humanities, Arak University, Arak, Iran (Corresponding Author). **Email:** z-afshar@araku.ac.ir

II. Assistant Professor, Department of Sociology, Faculty of Humanities, Arak University, Arak, Iran.

Citations: Afshar, Z. & Mir Mohamad Tabar, A., (2023). "Studying the Existence of Gemeinschaft Social Relations (Family, Friendship and Neighborhood) In the Neighborhoods of Hamedan City". *Two Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research*, 11(21): 231-257 (doi: 10.22084/csr.2022.26225.2101).

Homepage of this Article: https://csr.basu.ac.ir/article_4889.html?lang=en

1. Introduction

One of the methods of understanding the contemporary society is to introduce it as an individualistic urban society (Simmel, 1950). Individualism and following individualistic values in the new city has made fewer people able to have deep social relationships with others. This has caused the social relations to be superficial, transitory and lacking the necessary depth for social and human relations. But the second social forces, which in urban life sometimes move against the mainstream and sometimes in addition to it, cannot be ignored. For example, Wilmot and Young depicted a white upper-class community in Bethnal Green that was unified by extended family networks and shared cultural customs. (Tankis, 1388: 30; Savage and Ward, 1380). The formation of deep social relationships in different urban areas based on family ties by Gans (2000) is also an example of this research. This research seeks to prove that there are living and dynamic social relations (Gemeinschaft) in different urban neighborhoods and areas, contrary to Wirth and Simmel's opinion. Therefore, the main questions of the research can be raised as follows:

- Are there still social relations of the Gemeinschaft kind in the city or not?
- What is the status of various components of Gemeinschaft social relations?
- Is it possible to observe the differences in the components of Gemeinschaft social relations between urban areas or not?

Gemeinschaft social relations means family relations, kinship, neighborhood and friends, and it is not limited to the dimension of emotional relationship, but also includes trust, help and support in the said relations.

2. Materials and Methods

Urban theoretical approaches can be divided into three types of culture-oriented, structural-oriented, and integrated or spatial-social approach (Guttdiener and Hutchison, 2011:388). The first approach is focused on inner city forces and on spatial relations, interactions, communities, situation and place. The second approach focuses on extra-urban forces such as capitalism and political economy. The third approach focuses on meaningful spaces, government and multi-nuclear regions (ibid.: 388-390). The culture-oriented approach (related to this research) is taken from the theories of Tönnies and especially Simmel, the father of urban sociology, and is known as the Chicago School. People like Roderick Mackenzie, Amos Hawley, Lewis Wirth, Ernest Burgess, Robert Park and others are members of this school. Other urban studies (related to the topic) beyond urban ecology, such as Simmel's *Mental Life Metropolis* (1950), *Urbanism as a Way of Life* by Wirth (2000)

and Leviten Gans (2000), Fisher's work (1975; 1995) and Jane Jacobs' Live Urban Social Relations (1388) will be explained more. Simmel's and Wirth's theories are considered among the modernist approaches to the city, which this research aims to dispute with the urban theories of Gans, Fischer and Jacobs.

According to the main research questions, the following hypotheses can be proposed; 1- Are there (Gemenshaft) social relations in Hamedan city or not? Can it be said that the existence of (Gemenshaft) social relations in Hamedan is meaningful? 2- Are there any significant differences in the various components of social relations ((Gemenshaft)) between the regions of Hamedan city. 3- If hypotheses 1 and 2 are confirmed, can the theories of urban modernists be disputed?

3. Data and Discussion

3-1. Data and its Interpretation based on Variables

1. The level of the family's willingness to establish a relationship: the respondents have declared the desire to establish a relationship with family members as much as possible, 58.9% very high and 21% high, the total of these two is 80%. Only 8% expressed the desire to establish a relationship little or very little, this shows that Gemenshaft social relationships are dominated from the kin-oriented style.

2. The level of family trust: the level of trust of families in family members is 71.1% very high and 18.6% is high, which in total is 89.7%. The level of families' trust in close relatives is 0.21% very high and 37.4% is high, and the sum of both levels is 58 percent. The high role of family relationships in the area of trust indicates that such relationships are one of the most important components of the Gemenshaft social relationships of the city.

3. The degree of feeling of friendship, belonging to the family: the degree of feeling of friendship, belonging to the family with family members is 70% very high and 19.8% is much, the total of these two is 89.8%. Here, family relations are considered the most important element of social relations.

4. The willingness of family to help: the willingness of families to help their family members is 71.8% very high and 19.8% is high, which in total is 91.6%. The willingness of families to help their relatives is 28.1% very high and 41.1% is high and the total of both is 69.2%. The total percentage of the two options is very high and high for distant relatives, neighbors, local residents and friends, respectively, 68.39%, 29.5%, 20.2% and 43.8%.

3-2. Testing Hypotheses

The test shows the average difference according to the type of urban neighborhood. Except for the amount of commuting (a component of the number of relationships) between the four urban neighborhoods in terms of willingness to commute (another component of the number of relationships), trust in relationships, interest and friendship in relationships, and help (components of relationship intensity) in social relationships is a significant difference in social relations. This difference shows the second hypothesis, i. e. the difference in the social relations between regions. The area of Motakhsesin has a significant difference in terms of social relations from other areas, especially Kebabian (lower middle area) and Hesaremam (lower area). In this part, the second hypothesis of the research, the difference in different components (except the amount of commuting) of Gemenshaft social relations between the regions of Hamedan city, is confirmed. There is a significant difference between Motakhsesin and other areas regarding the willingness to commuting, trust, feeling of friendship, belonging and being one, and helping family to relatives and close members.

4. Conclusion

According to the theories of urban society such as Wilmot, Young, Gans, Fisher and Jacobs, and the first hypothesis of the research, mysterious relationships and strong social links take root in the city intentionally or unintentionally. These relationships may not be all-encompassing and according to the second hypothesis, a difference can be seen in different neighborhoods, but it is so important that it determines some human and social issues in the city. Therefore, in confirming the third hypothesis, the theories of urban modernists such as Simmel and Worth can be disputed. Individualism and anonymity are not the only cultural elements that describe the main characteristics of the city, but still some elements of Gemenshaft social relations, especially family relations, have maintained their importance at least in the micro-social spheres and in most cases act as people's helping forces. The amount of commuting, the desire to establish more relationships, trust, the feeling of being friendly and helping close family members and close relatives is very high in Hamedan city, which shows how much family and kinship relationships play a major role in the social space in this city. As mentioned, family relations in various dimensions such as trust, feeling of friendship and desire to establish a relationship are very strong in Hamedan city, but the urban area of Motakhsesin has a significant difference from other urban areas.

بررسی وجود روابط اجتماعی گمنشافتی (خانوادگی، دوستی و همسایگی) در محلات شهر همدان

زین العابدین افشار^۱، سید احمد میرمحمدتبار^۱

شناسه دیجیتال (DOI): <https://dx.doi.org/10.22084/CSR.2022.26225.2101>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۱۶، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۸/۲۳

نوع مقاله: پژوهشی

صص: ۲۳۱-۲۵۷

چکیده

شهر عموماً با روابط اجتماعی غیرشخصی، گمنامی، خویشتن‌داری و روابط سطحی و گذرا شناخته می‌شود؛ اما شهر ویژگی‌های دیگری چون پیوندهای خانوادگی و خویشاوندی، همسایگی و روابط بین دوستان را نیز به طور آشکار و پنهان در بستر خودپرورش می‌دهد. رویکرد «زیمل» و «ورت» به روابط غیرشخصی و فردگرایانه شهر اشاره دارد و رویکرد «گانز» و «فیشر» به پیوندهای خانوادگی و دوستان، و رویکرد «جاکوبز» به روابط اجتماعی محلات توجه دارد. این پژوهش به دنبال آن است نشان دهد که در محلات شهر همدان روابط اجتماعی گمنشافتی وجود دارد و می‌توان این فرضیه نظریه پردازان مدرن شهری را مورد مناقشه قرار داد. بدین منظور از تحلیل ساختاری برای تجزیه و تحلیل روابط اجتماعی استفاده شده است. روش پیمایشی با نمونه‌گیری خوشه‌ای در چهار منطقه مختلف شهری با ۴۰۰ پرسشنامه آزموده شده به کار گرفته شد. ابعاد روابط اجتماعی شامل: دوری و نزدیکی (اندازه رابطه)؛ میزان رفت‌وآمد، تمایل به رفت‌وآمد (تعداد رابطه)؛ اعتماد، احساس دوستی و کمک (شدت رابطه) است. این ابعاد در بین خانواده، خویشاوندان، دوستان، همسایه‌ها و اهالی محل و دوستان سنجیده شده‌اند. واحد تحلیل خانواده است. خانواده‌ها در رفت‌وآمد، تمایل به رفت‌وآمد، اعتماد، احساس دوستی و کمک کردن به اعضای خانواده خود، خویشاوندان نزدیک و بستگان میزان بسیار بالایی را به نمایش می‌گذارند. میزان اعتماد، احساس دوستی خانواده‌ها با دوستان هرچند در مقایسه با روابط خانوادگی و بستگان نزدیک خیلی بالا نیست، ولی در مقایسه با اهالی محل و همسایه‌ها وضعیت به مراتب بهتری دارند. همین امر فرضیه تحقیق مبتنی بر این که روابط اجتماعی گمنشافتی در محلات شهر وجود دارد، تأیید می‌کند. درضمن بین ابعاد روابط اجتماعی مورد اشاره بین مناطق چهارگانه شهری تفاوت‌های معنی‌داری دیده می‌شود. منطقه مرفه‌نشین از نظر روابط گمنشافتی در سطح پایینی قرار دارد و با سه منطقه دیگر متفاوت است.

کلیدواژگان: شهر، گمنامی، اعضای خانواده، خویشاوندان، دوستان، همسایگان، اعتماد، احساس دوستی.

I. استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه اراک، اراک، ایران (نویسنده مسئول).

Email: z-afshar@araku.ac.ir

II. استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه اراک، اراک، ایران.

ارجاع به مقاله: افشار، زین العابدین؛ و میرمحمدتبار، سید احمد، (۱۴۰۱). «بررسی وجود روابط اجتماعی گمنشافتی (خانوادگی، دوستی و همسایگی) در محلات شهر همدان». پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۱۱(۲۱): ۲۳۱-۲۵۷. doi: 10.22084/CSR.2022.26225.2101

صفحه اصلی مقاله در سامانه نشریه: https://csr.basu.ac.ir/article_4889.html?lang=fa

۱. مقدمه

تحقیقات اجتماعی معمولاً شامل تحلیل ساختاری، علی و تفسیر می‌شوند (نیومن، ۱۳۸۹: ۱۵۳-۱۴۴). تبیین علی به معنای شناسایی مکانیزم‌های علی پنهان در فرآیندهای اجتماعی هستند. رویکرد تفسیری دنبال واکاوی دلایل کنش و معناکاوی بستر اجتماعی است (لیتل، ۱۳۷۳). تحلیل ساختاری به دنبال آن است تا نشان دهد نحوه چینش اجزا ساختار اجتماعی در بخشی از جامعه چگونه است. ساختارهای اجتماعی، شامل روابط اجتماعی و مناسباتی است که افراد جامعه با هم دیگر دارند. این روابط، شامل روابط ضروری (درونی) و مشروطی (بیرونی) است که کنشگران اجتماعی با هم دیگر شکل می‌دهند. رابطه زن و شوهر، والدین و فرزندان، مؤجر و مستأجر و دیگر رابطه‌ها از این دست روابط (ضروری) هستند (سایر، ۱۹۹۸). پژوهشگری که به تبیین ساختاری می‌پردازد از مجموعه‌ای از فرضیه‌ها، مفاهیم، و رابط متعامل استفاده می‌کند؛ و به جای استفاده از احکام علی و متغیرهای متوالی، استعاره، مفاهیم و روابط درون یک نظریه را به کار می‌گیرد. از این طریق سنخ آن رابطه، و نحوه «الف» یا «ب» بودن آن را مشخص می‌کند. انواع تحلیل ساختاری شامل نظریه شبکه و کارکردی-ساختاری می‌شود. نظریه شبکه بر این باور است که یک رفتار یا رابطه اجتماعی، وقتی رخ می‌دهد که الگوهای خاصی از تعامل به وقوع بپیوندند. پژوهشگر در اینجا یک رویداد را به وسیله تعیین یک قانون ترکیب که این واقعه را پوشش می‌دهد، تبیین می‌کند (نیومن، ۱۳۸۹: ۱۵۰). در همین راستا، این پژوهش به دنبال آن است تا نشان دهد که نوعی از روابط اجتماعی (خانوادگی و گمنشافتی) در محلات شهری وجود دارد که فرض می‌شود که با رشد شهرگرایی از بین رفته است، مورد مناقشه قرار دهد. این سنخ از تحقیقات که به دنبال رد فرضیات افراطی نظریه‌پردازان مدرن شهری هستند، تبیین ساختاری مناسب بیشتری دارند. تبیین علی زمانی معنا دارد که محقق دنبال تبیین شکل‌گیری پدیده باشد، ولی زمانی که روابط اجتماعی گمنشافتی بخش اساسی از روند زندگی انسان‌ها بوده است، چندان کارایی ندارد؛ لذا، برای نشان دادن وجود چینش روابطی از تحلیل ساختار استفاده می‌شود که نیازمند نظریه‌های مخالف جریان اصلی شهرگرایی، فرضیات مخالف و عملیاتی کردن مفاهیم مورد نظر است.

۲. پیشینه پژوهش

یکی از شیوه‌های شناخت جامعه معاصر معرفی آن به عنوان جامعه فردگرایی شهری است (زیمل، ۱۹۵۰). فردگرایی و پیروی از ارزش‌های فردگرایانه در شهر جدید باعث شده است که افراد کمتر بتوانند با دیگران روابط اجتماعی عمیقی داشته باشند. گویا انسان‌ها

برای پیگیری خواسته‌ها و اهداف شخصی دیگر نمی‌توانند وقت زیادی را برای دیگران در محیط‌های شهری صرف کنند. همین امر باعث شده است روابط اجتماعی سطحی، گذرا و فاقد عمق لازم برای روابط اجتماعی و انسانی باشد؛ اگرچه زندگی فردگرایانه شهری دست‌آوردهای بسیاری، از جمله ترقی، رشد و بالندگی استعدادهای ذهنی و عینی در عرصه‌های گوناگون اجتماعی دارد (گوتندیر و هاتچیسون، ۲۰۱۱: ۵۵)؛ ولی نمی‌توان پیامدهای آن، چون کاهش روابط اجتماعی و افول سرمایه اجتماعی و بعضاً تنهایی و انزوای اجتماعی^۱ (ورث، ۲۰۰۰: ۹۹) را انکار نمود. شهر فضایی است که نیروهای جدید نقش ویرانگر و سازنده خود را تمام و کمال به منصفه ظهور می‌رساند. در شهر جدید است که ناشناختگی، گمنامی و روابط سطحی و کاهش روابط اجتماعی جدید نمود عینی می‌یابد. شهر جدید به علت تحرک بالای زندگی شهری توانسته است این ظرفیت را در خود ایجاد کند که افراد فقط بتوانند هم‌دیگر را تا حدی در روابط اجتماعی کم عمق تحمل کنند. تراکم، گمنامی (همان)، روابط اجتماعی سطحی، بی‌تفاوتی، خویشن‌داری و تنوع (زیمل، ۱۹۵۰) از خصوصیات اصلی زندگی شهری جدید است. «زیمل» و «لویس ورث» بیش از همه به این جنبه جامعه‌شناختی شهر پرداخته‌اند؛ اما نیروهای اجتماعی دومی که در زندگی شهری گاهی مخالف با جریان اصلی و گاهی در تکمیل آن حرکت می‌کند نمی‌توان غافل شد؛ مثلاً «ویلموت»^۲ و «یانگ»^۳ یک اجتماع سفیدپوست طبقه کارگر را در «بتنال گرین»^۴ به تصویر کشیدند که به وسیله شبکه‌های خانوادگی گسترده و عرف‌های فرهنگی مشترک، یکپارچه شده بود (تانکیس، ۱۳۸۸: ۳۰؛ ساوج و وارد، ۱۳۸۰). شکل‌گیری روابط اجتماعی عمیق در مناطق مختلف شهری براساس تعلقات خانوادگی «گانز» (۲۰۰۰) نیز نمونه‌ای از همین تحقیقات است؛ بنابراین اهالی شهرهای جدید صرفاً افرادی حساب‌گر، سرد و خویشن‌دار نیستند؛ بلکه آنان مکرراً وارد پیوندهای قوی اجتماعی از روابط خانوادگی گرفته تا خرده‌فرهنگ‌های قومی و زبانی می‌شوند. هم‌چنین تحقیقی با عنوان بررسی عوامل اجتماعی تأثیرگذار بر روابط اجتماعی خانوارهای شهری در محلات شهر فولادشهر، همین امر را تأیید می‌کند. در این تحقیق از پر تراکم‌ترین محله (محله میرزمانی در منطقه ویژه) و کم تراکم‌ترین محله (محله گردخیر در منطقه سه) تعداد ۲۲۰ خانوار به طور مساوی و به روش تصادفی سیستماتیک انتخاب شدند. نتایج تحقیق با استفاده از آزمون کی دو نشان می‌دهد که بین میزان تراکم جمعیتی و بیگانگی اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود ندارد؛ بین میزان تراکم جمعیتی و حجم روابط اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود دارد؛ بین میزان تراکم جمعیتی و دامنه روابط اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود ندارد؛ ولی بین میزان تراکم جمعیتی و میزان روابط اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود دارد (مهجوریان، ۱۳۹۰).

این تحقیق دنبال آن است تا ثابت کند که روابط اجتماعی زنده و پویا (گمنشافتی) برخلاف نظر ورث و زیمل در محلات و مناطق مختلف شهری وجود دارد و اگر احتمالاً در منطقه‌ای میزان و تمایل در روابط اجتماعی پایین است، مختص به منطقه‌ای خاص است و نمی‌توان به همه شهر تعمیم داد؛ به عبارتی از فرض نظریه‌های شهری مدرن این است که فردگرایی و گمنامی جزو مؤلفه‌های اساسی شهر و شهرگرایی است. این پژوهش می‌خواهد با تحلیل ساختاری (شناسایی سنخ روابط اجتماعی گمنشافتی) یکی از شهرهای ایران (شهر همدان) نشان دهد این مفروضات قابل مناقشه است و نیاز به اصلاح دارند؛ بدین منظور، ابتدا نظریه‌های مدرن شهری چون زیمل و ورث مطرح، و سپس به نظریه‌های افرادی چون: گانز، فیشر و جاکوبز می‌پردازد که معتقدند روابط اجتماعی گمنشافتی در شهر وجود دارند.

با این وصف، می‌توان پرسش‌های اصلی پژوهش را این‌گونه مطرح نمود:

- آیا هنوز روابط اجتماعی از سنخ گمنشافتی در شهر وجود دارد یا نه؟
  - مؤلفه‌های مختلف روابط اجتماعی گمنشافتی در چه وضعیتی قرار دارند؟
  - آیا بین مناطق شهری تفاوت‌های در اجزا روابط اجتماعی گمنشافتی می‌توان مشاهده نمود یا نه؟
- منظور از روابط اجتماعی گمنشافتی روابط خانوادگی، خویشاوندی، همسایگی و دوستان است و صرفاً به بُعد رابطه عاطفی محدود نمی‌شود؛ بلکه اعتماد، کمک و هم‌یاری را در روابط مذکور را نیز مدنظر قرار می‌دهد.

۳. زمینه‌های نظری

۳-۱. تمهیدات کلی

رویکردهای نظری شهری را می‌توان در سه گونه فرهنگ‌گرا، ساختارگرا و تلفیقی یا رهیافت فضایی-اجتماعی تقسیم نمود (گوتندیر و هاتچیسون، ۳۸۸: ۲۰۱۱)؛ رویکرد اول، به نیروهای درون شهری و به روابط فضایی، تعاملات، اجتماعات، موقعیت و مکان متمرکز است. رویکرد دوم، به نیروهای فراشهری مانند سرمایه‌داری و اقتصاد سیاسی توجه دارد. رویکرد سوم، به فضای‌های معنادار، دولت و مناطق چندهسته‌ای توجه دارد (همان: ۳۹۰-۳۸۸). رویکرد فرهنگ‌گرا (مرتبط با این پژوهش) از نظریه‌های «تونیس» و به خصوص «زیمل» پدر جامعه‌شناسی شهری گرفته شده و به «مکتب شیکاگو» معروف است. در این مکتب، افرادی چون: «رودریک مکنزی»^۵، «آموس هاولی»^۶، «لویس ورث»، «ارنست برجس»، «رابرت پارک» و دیگران عضو هستند. اکولوژی شهری (پارک و همکاران، ۱۹۲۵) به تاریخ طبیعی رشد و گسترش گروه‌ها، قومیت‌ها، مهاجران در فرآیند

رقابت، سازگاری و جانمایی در محیط‌های مختلف شهری اشاره دارد. ادغام چنین گروه‌های در فضاهای شهری بدون مخاطره نیست. بی‌سازمانی، آنومی و جرم، مسائل اجتماعی هستند که در این فرآیند به وجود می‌آیند. «جدایی‌گزینی»^۷ مسأله دیگری است که در فرآیند ورود و ادغام اقلیت‌ها و گروه‌های قومی به شهر اتفاق می‌افتد؛ بدان معنا که برخی گروه‌های اجتماعی و ساکنین شهر مخصوصاً ساکنین مرکز شهر اقدام به جابه‌جایی به فضاهای دیگر شهری می‌کنند و خود را از تازه‌واردان و دیگران جدا می‌کنند. دیگر مطالعات شهری (مرتبط با موضوع) فراتر از اکولوژی شهری، مانند کلان‌شهر و حیات ذهنی زیمل (۱۹۵۰)، شهرگرایی به مثابه شیوه زندگی ورت (۲۰۰۰) و «لویتین»^۸ گانز (۲۰۰۰)، کار فیشر (۱۹۷۵؛ ۱۹۹۵) و روابط اجتماعی زنده شهری جین جاکوبز (۱۳۸۸) بیشتر تشریح می‌شود. نظریه‌های زیمل و ورت جزو رویکردهای مدرنیستی (گزلشافتی) به شهر تلقی می‌شوند که این پژوهش درصدد است با نظریه‌های شهری گانز، فیشر و جاکوبز به مناقشه با آن بپردازد.

۲-۳. جورج زیمل

شهر جدید از نظر زیمل چندین ویژگی دارد که بخشی از آن مانند تقسیم کار و اقتصاد پولی به نیروهای فراشهری تعلق دارد و از طرف دیگر خود کلان‌شهر با ایجاد شخصیت اجتماعی جدید نقش مؤثری در فرهنگ مدرن بازی می‌کند (گوتندیر و هاتچیسون، ۲۰۱۱: ۵۵). کلان‌شهر آگاهی فردی عقلانی را جدا از غریزه و روابط عمیق عاطفی، به شدت تقویت می‌کند. وقتی افرادی که در شهر زندگی می‌کنند با تقسیم کار فزاینده، اقتصاد پولی گسترده، تحرک اجتماعی بالا، زمان‌مندی دقیق روبه‌رو می‌شوند خواه‌وناخواه فقط با قوه فکری خود می‌توانند به تمام این محرکات پاسخ دهند. همین امر رشد و بالندگی و ورزیدگی عقل در زندگی روزمره را در پی خواهد داشت (زیمل، ۱۹۵۰: ۴۱۰). حساب‌گری و وارد شدن در روابط حساب‌گرانه و غیرشخصی در روابط اجتماعی افراد جزو لاینفک حیات شهری است. تمام ارزش‌های کیفی و سنجش‌ناپذیر به دست‌آوردهای عینی و کمی تبدیل شده است. پول و کمیت، سنجه مشترک تمام ارزش‌ها شده و تمامی مقولات اجتماعی و طبیعی را از محتوا و تفاوت‌های کیفی تهی نموده است (همان: ۴۱۵). «دل‌زدگی»^۹ ذهنیت به شدت فردی شده‌ای است که افراد در کلان‌شهرها در برابر محرکات مختلف عینی و ذهنی دچار آن می‌شوند. این امر باعث می‌شوند تا اهالی چنین شهرهایی همه چیز را یکسان و خاکستری ببینند و نتوانند با آرامش خیال به تفاوت‌ها و محرکات پاسخ‌های عمیقی بدهند. مسأله دیگری که زیمل مطرح می‌کند این است که افرادی که

در شهر زندگی می‌کنند، حال به علت تراکم جمعیت و ناشناختگی، تقسیم کار و یا تخصصی شدن و یا گسترش اقتصاد پولی و حساب‌گری، در روابط اجتماعی خود خویشتن‌داری^{۱۱} می‌کنند؛ در واقع، نمی‌خواهند وارد روابط عمیق عاطفی و روانی شوند. با رعایت اصل خویشتن‌داری رابطه سطحی و گذرایی را رقم می‌زنند. زمیل، شهر را فضای اجتماعی می‌داند که از یک جنبه، توانسته است نیروهای سهمگین گذشته را کنار زند و آزادی فردی (عام‌گرایانه) به وجود آورد و از جنبه دیگر، آن را در یک رابطه حساب‌گرایانه و دل‌زده با دیگران همراه با خویشتن‌داری، بدون داشتن روابط عمیق سنتی رها کند.

۳-۳. لویس ورث

ورث در بررسی حیات شهری، تغییرات شگرف آن را در نیروهای داخلی خود شهر می‌جست و غالباً آن را در برابر روستا قرار می‌داد (گوتندیر و هاتچیسون، ۲۰۱۱: ۵۷). او در مورد «شهرگرایی»^{۱۲} متذکر می‌شود که نباید آن را با نیروهای سرمایه‌داری مدرن و صنعت‌گرایی تشریح نمود؛ بنابراین آن را در مسیر شهرهای گذشته با تغییر و تحول عمیق درونی توضیح می‌داد (ورث، ۲۰۰۰: ۹۸)، به همین منظور از سه ویژگی مرتبط و مکمل شهرگرایی، یعنی اندازه^{۱۳}، تراکم^{۱۴}، و عدم تجانس^{۱۵} استفاده می‌کند. با افزایش اندازه جمعیت در شهر باعث می‌شود تا کثرت برخورد و تعاملات اجتماعی با فراوانی گسترده‌ای روی دهد. گسترش جمعیت و ازدحام به علاوه تماس‌های فیزیکی همراه با عنصر شناختی، یعنی گمنامی است. افراد در این شلوغی کمی شهر قادر نیستند هرکس را که می‌بینند بشناسند؛ همین امر باعث می‌شود تا اهالی شهر با دیگران عام وارد تعاملات سطحی، زودگذر و موقتی شوند. این بدان معنا نیست که تعداد تماس‌ها از نظر کمی پایین است، بلکه بدان معنا است که افراد دانش عمیق از یک‌دیگر ندارند (همان: ۹۹). روابط اشخاص بیش از آن‌که به یک‌دیگر معطوف باشد به سازمان‌های اجتماعی مرتبط است و آن‌هم باعث شکل‌گیری روابط ثانویه، غیرشخصی و فایده‌گرایانه می‌شود. تراکم اثر افزایش جمعیت را هم‌زمان شدت می‌بخشد. با تراکم است که تخصص، تفکیک و پیچیدگی به وجود می‌آید (الگوی دورکیم)؛ هرچند تعداد تماس‌ها فزونی داشته، ولی فاصله اجتماعی به مراتب افزایش یافته است. افراد، دیگران را در روابط اجتماعی‌شان صرفاً تحمل می‌کنند و وارد یک رابطه عقلانی، حساب‌گرایانه می‌شوند. عدم تجانس به گسترش تنوع، محرک‌های مختلف، عدم ثبات اشاره دارد. روابط دیگر عاطفی و مبتنی بر روابط عمیق خانوادگی نیست، بلکه غیرشخصی، رسمی و درگیر در کارکردهای سازمانی و تخصصی است. شهر دیگر خانه اهالی خود نیست (همان: ۱۰۱). وقتی نژاد، قومیت در

شهر با شغل و منافع مختلف افراد در شهر ترکیب می‌شود؛ تنوع، عدم تجانس به وجود می‌آورد؛ چنین فضای روابط اجتماعی را ضعیف، بی‌تفاوتی را زیاد، خویشتن‌داری را گسترده و تضاد و خصومت را شدیدتر می‌کند. در واقع، از نظر ورث شهر با جایگزینی روابط اولیه با ثانویه، ضعف پیوندهای خویشاوندی، کاهش اهمیت اجتماعی خانواده، ناپدید شدن همسایگی، از بین رفتن سنتی هم‌بستگی اجتماعی، گسترش سازمان‌های رسمی و ظهور انسان توده‌ای و بی‌سازمانی^{۱۵} مشخص می‌شود (همان: ۱۰۴-۱۰۳).

۳-۴. هربرت گانز

روایت گانز از شهر به‌گونه‌ای دیگر است؛ او شهر را محل گسترش بی‌حد و حصر فردگرایی، دل‌زدگی، خویشتن‌داری، اکراه، روابط سطحی و گذرا و موقتی نمی‌داند (باندز، ۱۳۹۰: ۲۹)؛ بلکه در بررسی خود از «لویتن» معتقد است زندگی اطراف خانه و خانواده و همسایگان که به آنان اعتماد دارند تا دوستان جریان دارد (گانز، ۲۰۰۰: ۶۴)، در لویتن سه ویژگی ساختاری وجود دارد. کشمکش طبقاتی و گروهی وجود دارد؛ هرچند مانند هر جای دیگر ایالات متحده در حد نهایت خود نیست. کثرت‌گرایی و تنوع با مقاومت روبه‌رو است و غالباً پذیرفته شده نیست. خانواده‌ها که بیشتر آنان نیز دارای فرزندان جوان هستند نگران ارزش‌های گروهی و اجتماعی خود هستند. خانواده‌های اهل لویتن در اجتماعات و انجمن‌های داوطلبانه برای حفظ این ارزش‌ها فعالانه شرکت می‌کنند و به شدت نگران تصورات از خود هستند و آن‌را مطلق می‌پندارند. سومین ویژگی لویتن به رابطه‌خانه، اجتماع، تنوع فرهنگ طبقه‌ای و گروهی و دولت می‌چرخد (همان: ۶۶)؛ خانواده‌ها خود را واحدهای خودبسنده‌ای می‌دانند که ورود دولت را فقط از مسیرهای محدودی اجازه می‌دهند.

اهالی لویتن «درون-هدایت»^{۱۶} و «سنت-هدایت»^{۱۷} هستند که به اجتماعات جدید غریبه‌ها فکر نمی‌کنند. آنان تعادلی بین اهداف فردی و سازگاری اجتماعی برای زندگی با همسایگان و دوستان به وجود آورده‌اند. با وجود اقتصاد ملی و نیروهای اجتماعی و سیاسی، خانواده با نفوذترین واحد تلقی می‌شود. خانه و خانواده برای این‌که اجازه می‌دهد اشخاص آن چه می‌خواهند باشند، محل آزادی حداکثری است. در یک کلام، خانواده مرکز زندگی است (همان: ۶۷). اهالی لویتن از مدل اجتماعی خود بسندگی روستایی استفاده می‌کنند؛ البته آنان از خانواده‌گرایی ضد اخلاقی و قوم‌گرایی پیروی نمی‌کنند و قصد ندارند همسایگان و دیگران را دشمن خود کنند. اهالی با این‌که دانش بیشتر و چشم‌انداز وسیع‌تری نسبت به گذشتگان خویش دارند و از امتیازات تکنولوژی استفاده می‌کنند، اما بر روی شیوه‌های قدیمی قرار گرفته‌اند. آنان با حفظ ارزش‌های

خانوادگی درصدد تنظیم روابط اجتماعی خود در ارتباط با گروه‌های اجتماعی، انجمن‌ها، کشکمش‌ها، دولت و خدمات عمومی در سطح شهر هستند.

۳-۵. کلود فیشر

فیشر از شهر به عنوان اجتماع و محله یاد می‌کند. از نظر او، شهر با گمنامی و روابط غیرشخصی مشخص نمی‌شود؛ بلکه تنوعی از پیوندها و خرده‌فرهنگ‌های اجتماعی وجود دارد که مردم را به یک‌دیگر مرتبط می‌کند (اورم، ۲۰۰۵: ۸۵۵). فیشر شکل مشخصی از زندگی شهری را در محله (نه مانند زیمل و ورت در روابط تجاری و سودجویانه) می‌یابد. او اصرار دارد که شهرها مکان‌های صرفاً غیرشخصی نیستند، بلکه مکان‌های اعتماد و دوستی‌اند و باید چنین روابطی را در مجاورت محله یافت. شهرنشینان حتی کسانی که ساکن در شهرهای پر ازدحام هستند، زندگی خود را به واسطه شبکه و روابط اجتماعی بین شخصی دوستان، پیوندهای خانوادگی و فامیلی در سکونت‌گاه‌های کوچک و محلی خود تنظیم می‌کنند. علاوه بر این، احتمالاً اشخاص در دیگر روابط و شبکه‌های اجتماعی با دیگرانی که علایق مشترک دارند، وارد می‌شوند. از طریق تعاملات با این افراد بر روی علایق ویژه‌ای متمرکز می‌شوند و در چنین روابطی هنجارهای خاص، مجموعه معنای و نظام‌های منزلتی و دیگر ویژگی‌های اجتماعی تحت عنوان «خرده فرهنگ‌ها» شکل می‌دهند (تیتل، ۲۰۱۱: ۶۷۱)؛ بنابراین، جهان خصوصی شهرنشینان فقط به طور بین شخصی با هم‌دیگر در مکان‌ها مرتبط نمی‌شوند، بلکه آن‌ها می‌توانند در روابط اجتماعی خرده فرهنگ‌ها درگیر شوند. در واقع، شهر مجوز شکل‌گیری خرده فرهنگ‌ها در جمعیت زیاد با علایق معین، هرچند از نظر آماری محدود را می‌دهد. در واقع، آزادی که با گمنامی، مدارا و غیرشخصی بودن مشخص می‌شود به شهرنشینان این اجازه را می‌دهد تا در علایق خاص وارد شوند و خرده فرهنگ تولید کنند. فیشر از توده انتقادی^{۱۸} استفاده می‌کند. این امر به افراد اجازه می‌دهد تا با علایق ویژه و گاه نامعمول، خرده فرهنگ تشکیل دهند. خرده فرهنگ‌ها شبکه‌های حمایتی هستند و انتظارات هنجاری خاصی دارند و هم‌دیگر را تشویق به مشارکت در آن حیطه معین می‌کنند (همان).

۳-۶. جین جاکوبز

جین جاکوبز روابط اجتماعی نزدیک و مؤثر را در ارتباط با نحوه ساخت کالبد فیزیکی و به‌کارگیری کاربری‌های مختلف در محلات شهری در نظر می‌گیرد. او بین ویژگی‌های اجتماعی شهر، هم‌چون ایمنی و امنیت، کنش متقابل اجتماعی، ارتباط، همانندسازی و اجتماعی‌شدن کودکان در محلات از یک سو و بستر کالبدی آن شامل: پیاده‌راه‌ها،

خیابان‌ها، پارک‌های محله‌ای، بلوک‌ها، ساختمان‌ها و اصل ارتباط خیابان و شهر از طریق منطقه، رابطه برقرار می‌کند (جاکوبز، ۱۳۸۸) و معتقد است آن چه شهر را تبدیل به یک شهر موفق می‌کند، برنامه‌ریزی شهری نیست؛ بلکه وجود روابط اجتماعی در محلات زنده با کالبد شهری متنوع و متراکم است. در صورتی که ساختمان‌های شهری به صورت مناسبی متراکم، و اختلاط کاربری داشته باشند و بتوانند به صورت پایداری از پیاده‌راه‌ها و خیابان‌های خود استفاده نمایند، روابط اجتماعی زنده‌ای شکل خواهند داد که امنیت و آرامش را بازتولید می‌کند. جاکوبز چهار شرط برای تنوع شهری نام می‌برد: ۱- منطقه و بخش‌های درونی آن باید در خدمت بیش از یک و ترجیحاً بیش از دو کارکرد اصلی باشند. ۲- غالب بلوک‌ها باید کوتاه باشند؛ این‌گونه، خیابان‌ها و فرصت‌های که در کنج قرار می‌گیرند، تناوب پیدا می‌کنند؛ ۳- منطقه باید ترکیبی از ساختمان‌هایی با سن و شرایط متفاوت باشد که نسبت خوبی از ساختارهای قدیمی را شامل شود. ۴- منطقه باید دارای تراکم فشرده‌ی کافی از مردم باشد (همان: ۲۱۶-۱۶۱). اگر شهری بتواند شرایط مذکور را داشته باشد می‌تواند روابط اجتماعی زنده‌ای را رقم بزند. در کار جاکوبز این ساختار خانوادگی نیست که مجدداً در فضاهای شهری بازتولید می‌شود، بلکه این ترکیب خاص کالبدی و اجتماعی است که می‌تواند روابط اجتماعی مؤثری را تولید و بازتولید نماید؛ بنابراین تفاوت‌های در میزان و شدت روابط اجتماعی براساس ترکیب فضاها در مناطق مختلف شهری وجود دیده می‌شود. مناطق متراکم هم چون حاشیه شهرها که توانسته‌اند خود را بازسازی نمایند بیشتر از حومه‌ها با پراکندگی زیاد، روابط اجتماعی زنده و پویا را شکل می‌دهند.

۴. گزاره‌ها و روش‌شناسی پژوهش

۴-۱. پرسش‌ها و فرضیه‌های پژوهش

طبق پرسش‌های اصلی پژوهش که، آیا هنوز روابط اجتماعی از سنخ گمنشافتی در شهر وجود دارد یا نه؟ مؤلفه‌های مختلف روابط اجتماعی گمنشافتی در چه وضعیتی قرار دارند؟ و آیا بین مناطق شهری تفاوت‌های در اجزا روابط اجتماعی گمنشافتی می‌توان مشاهده نمود یا نه؟ می‌توان فرضیه‌های پیش‌رو را مطرح نمود: ۱- آیا روابط اجتماعی (گمنشافتی) در شهر همدان وجود دارد یا نه. آیا می‌توان گفت وجود روابط اجتماعی (گمنشافتی) در شهر همدان معنی‌دار است. ۲- آیا اجزا و مؤلفه‌های مختلف روابط اجتماعی (گمنشافتی) بین مناطق شهر همدان تفاوت‌های معنی‌داری وجود دارد. ۳- آیا می‌توان در صورت تأیید فرضیه‌های ۱ و ۲ نظریه‌های مدرن‌گرایان شهری را مورد مناقشه قرار داد.

۴-۲. روش پژوهش

روش و تعاریف عملیاتی: همان‌طور که در مقدمه اشاره شد، برای تحلیل روابط اجتماعی از تحلیل ساختاری استفاده شده است؛ تحلیل ساختاری اجزا روابط و چگونگی چینش آن را نشان می‌دهد. برای شناسایی چگونگی چینش روابط اجتماعی سه عامل اصلی، یعنی تعداد، شدت و اندازه مدنظر است (باستانی و صالحی، ۱۳۸۵: ۵۸؛ فیالکوف، ۱۳۸۳: ۸۲). بررسی روابط اجتماعی در چهار منطقه جغرافیایی مختلف شهر همدان، با روش پیمایشی با پرسشنامه ساخت یافته انجام شده است. منظور از روابط اجتماعی (گمنشافتی)، روابط خانوادگی، خویشاوندی، همسایگی و دوستان است که شامل: رابطه عاطفی، اعتماد، کمک و هم‌یاری می‌شود. شاخص‌های تعداد، شدت و اندازه شامل: ۱- میزان رفت و آمد و میزان تمایل به رفت و آمد تعداد رابطه را سنجش می‌کند. ۲- میزان علاقه و دوستی، اعتماد و کمک در روابط اجتماعی شدت رابطه را می‌سنجد. ۳- ارتباط با اعضای نزدیک تا دور خانواده و خویشاوندان، همسایه و اهالی محل و دوستان اندازه رابطه را می‌سنجد. در واقع اندازه روابط اجتماعی همان میزان نسبت خانوادگی، و دوری و نزدیکی روابط است که شامل ذیل است.

الف- اعضای خانواده، مانند: پدر، مادر، برادر و خواهر است که زیر یک سقف نیستند.

ب- فامیل و خویشاوندان نزدیک، مانند: عمو، دایی، عمه و خاله است.

ج- فامیل و خویشاوندان دور، مانند: فرزندان عمو، دایی، عمه و خاله است که زیر یک سقف نیستند.

د- همسایه‌ها، مانند: همسایه‌های دیوار به دیوار و نزدیک است.

و- اهالی محل، مانند: همسایه‌های دور و همسایه‌های محل و خیابان است.

ی- دوستان، مانند: دوستان نزدیک خانوادگی، شغلی و یا تحصیلی است. (عبداللهی، ۱۳۹۱).

پایایی: داده‌ها با نرم‌افزار Spss مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. برای تعیین پایایی پرسش‌های پژوهش از آلفای کرونباخ استفاده شد. ضریب آلفای کرونباخ جدول ۱، نشان می‌دهد که اجزاء روابط اجتماعی پایایی مناسبی (ضریب بالای ۰/۷) دارند.

۴-۳. نمونه‌گیری

جامعه آماری پژوهش، شهروندان ساکن شهر همدان است. طبق سالنامه آماری ۱۳۹۵ استان همدان، جمعیت ساکن و غیرساکن شهر همدان حدود ۶۷۶۱۰۵ نفر، و طبق سرشماری ۱۳۹۵ جمعیت ساکن شهر ۵۵۴۴۰۶ است. برای این جامعه آماری

جدول ۱. ضریب آلفای کرونباخ متغیرها و اجزا روابط اجتماعی.

آلفای کرونباخ	تعداد سوالات	اجزا روابط اجتماعی
متغیرهای دوری و نزدیکی ملاقات‌های زمانمند آلفای کرونباخ ندارد	۶	متغیر اندازه رابطه (خویشاوندان دور و نزدیک، دوستان و اهالی محل)
۰/۷۰	۶	میزان رفت و آمد
۰/۷۵	۶	تمایل به رفت و آمد
۰/۷۴	۱۲	متغیر تعداد رابطه (میزان و تمایل به رفت و آمد)
۰/۷۷	۶	اعتماد در روابط
۰/۷۸	۶	علاقه و دوستی در رابطه
۰/۸۴	۶	کمک در روابط اجتماعی
۰/۸۹	۱۸	متغیر شدت رابطه (اعتماد، دوستی و کمک)

طبق جدول مورگان، ۴۰۰ نفر نمونه انتخاب شد. این پرسشنامه به شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای (دواس، ۱۳۷۶: ۷۴) در مناطق شهری «متخصصین» (منطقه مرفه‌نشین - بالا)، «فرهنگ» (منطقه خوب شهری - متوسط رو به بالا)، «کبابیان» (یکی از مناطق مرکز شهر - متوسط رو به پایین) و «حصارامام» (منطقه حاشیه‌نشین - پایین) اجرا گردید. از ۴۰۰ پرسشنامه تکمیل شده، ۹ پرسشنامه به علت نقص کنار گذاشته شد. برای منطقه شهری متخصصین، ۹۷؛ برای فرهنگ، ۱۰۰؛ برای کبابیان، ۹۹؛ و برای حصارامام، ۹۵ پرسشنامه ورود اطلاعات شد. در حدود ۱۰٪ پاسخ‌های داده شده به پرسش میزان فاصله منزل مسکونی و میزان رفت و آمد (به علت نقص پرسش) پاسخ داده نشده و یا ناقص است. این پرسشنامه‌ها به علت این که در پرسش‌های دیگر کامل پر شده‌اند برای تحلیل حذف نشدند.

۵. یافته‌های پژوهش

۵-۱. آماره‌های زمینه‌ای

نتایج پژوهش (جدول ۲) نشان می‌دهد که ۵۱٪ از پاسخ‌گویان زن و ۴۹٪ مرد هستند. میانگین سنی پاسخ‌گویان حدود ۴۰ سال است. بیشترین میزان تحصیلات پاسخ‌گویان به تحصیلات در حد دیپلم با ۳۲/۱٪، و تحصیلات در حد لیسانس با ۲۲/۳٪ است. کمترین میزان به تحصیلات در حد دکتری با ۲/۱٪ برمی‌گردد؛ هم‌چنین حدود ۵٪ از پاسخ‌گویان بی‌سواد یا کم‌سواد بودند. میانگین تعداد اعضای خانوار حدود ۳/۸٪

است. ۷۸٪ پاسخ‌گویان در منزل شخصی و ۲۲٪ در منازل استیجاری سکونت دارند. افراد پاسخ‌گو به‌طور متوسط حدود ۱۳ سال سابقه سکونت در محله شهری خود را دارند.

جدول ۲. آماره‌های زمینه‌ای

متغیرهای زمینه‌ای	درصد فراوانی
مرد	۵۱
زن	۴۹
میانگین سنی	۴۰
بی‌سواد و کم‌سواد	۵
دیپلم	۳۲/۱
لیسانس	۲۲/۳
دکتری	۲/۱
بعد خانوار	۳/۸
منزل شخصی	۷۸
منزل استیجاری	۲۲

۲-۵. تحلیل جداول چندبُعدی

برای تفسیر بیشتر و دقیق‌تر اطلاعات به دست آمده، از تحلیل جداول دو یا سه بُعدی استفاده شده است. این جداول اطلاعات را با جزئیات بیشتر در اختیار تحلیل‌گران قرار می‌دهند؛ در ضمن، برآورد تک نمونه‌ای در جدول ۳، آورده شده است که نشان می‌دهد وجود روابط اجتماعی (به جز تمایل به رفت‌وآمد) معنی‌دار است؛ بنابراین فرضیه اول، یعنی وجود روابط اجتماعی گمنشافتی (طبق جدول ۲، با شدت زیاد و فراوانی بالا) تأیید می‌شود. در ادامه، تحلیل یافته‌ها براساس شاخص تعداد رابطه اجتماعی در مقوله رفت‌وآمد و تمایل به رفت‌وآمد (جداول ۳ و ۴) شاخص شدت رابطه اجتماعی در مقوله اعتماد، علاقه و دوستی و کمک (جداول ۵، ۶ و ۷) آمده است. شاخص اندازه رابطه اجتماعی در قسمت بالای جدول (از شماره ۳ تا ۷) به صورت افقی آمده است.

- میزان رفت‌وآمد: طبق جدول ۴، میزان رفت‌وآمد روزانه اعضای خانواده بیشترین مقدار، یعنی ۳/۴۷٪ را به خود اختصاص داده است. فقط ۹/۳٪ اعلام کرده‌اند که با اعضای خانواده رفت‌وآمد سالانه دارند (۹۶/۱٪ رفت‌وآمد همیشگی با خانواده دارند). رفت‌وآمد خانواده‌ها با خویشاوندان نزدیک در هر روز مقدار ۷٪ را به خود اختصاص داده، و رفت‌وآمد هفتگی ۶/۴۵٪ است. میزان رفت‌وآمد خانواده‌ها با خویشاوندان

جدول ۳. آماره‌های توصیفی روابط اجتماعی گمنشافتی و اجزای آن.

متغیرهای تحقیق	میانگین	انحراف استاندارد	واریانس	حداقل	حداکثر
متغیر اندازه رابطه (خویشاوندان دور و نزدیک، دوستان و اهالی محل)	-	-	-	-	-
میزان رفت و آمد	۱۴/۴۹	۳/۷	۱۳/۷۶	۶	۲۴
تمایل به رفت و آمد	۱۸/۱۹	۴/۴۷	۲۰/۱	۶	۳۰
متغیر تعداد رابطه (میزان و تمایل به رفت و آمد)	۳۲.۸۳	۶/۴۶	۴۱/۷۶	۱۵	۵۴
اعتماد در روابط	۱۹	۴/۳۸	۱۹/۲۱	۶	۳۰
علاقه و دوستی در رابطه	۱۹/۲۱	۴/۲	۱۷/۶۴	۶	۳۰
کمک در روابط اجتماعی	۲۰/۵۱	۴/۶۶	۲۱/۷۱	۶	۳۰
متغیر شدت رابطه (اعتماد، دوستی و کمک)	۵۹.۰۴	۱۱/۱	۱۲۲/۳۹	۲۳	۹۰

جدول ۴. میزان فاصله منزل مسکونی و میزان رفت و آمد با افراد و گروه.

گزینه	اعضای خانواده		خویشاوندان نزدیک		خویشاوندان دور		همسایه‌ها		اهالی محل		دوستان	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
فاصله منزل	27/6	137	40/7	257	79/8	59	18/7	57	18/6	129	41/3	فراوانی
دور	72/4	255	59/3	200	20/2	65	81/3	257	81/4	183	58/7	فراوانی
نزدیک	100/0	352	100/0	337	100/0	322	100/0	316	100/0	312	100/0	جمع کل
هر روز	47/3	168	7/0	26	1/4	5	29/5	101	23/1	74	18/3	هر روز
تعداد رفت و آمد	33/2	118	45/6	170	6/6	24	19/9	68	20/6	103	29/0	هفتگی
ماه‌پایانه	15/5	55	33/2	124	38/8	142	15/8	54	13/4	116	32/7	ماه‌پایانه
سال‌پایانه	3/9	14	14/2	53	53/3	195	34/8	119	43/0	65	20/0	سال‌پایانه
جمع کل	100/0	355	100/0	373	100/0	366	100/0	342	100/0	355	100/0	جمع کل

دور در هر روز ۱/۴٪ و مقدار رفت و آمد سالیانه ۵۳/۳٪ است (فقط در طول سال ۵۳/۳٪ احتمال دارد هم‌دیگر را ببینند). میزان رفت و آمد خانواده‌ها با همسایه‌ها و اهالی محل نشان می‌دهد که تناسبی بین رفت و آمد هر روزه، هفتگی، ماهیانه و سالیانه وجود دارد؛ مثلاً میزان رفت و آمد با همسایه‌ها روزانه ۵/۲۹، هفتگی ۱۹/۹، ماهیانه ۸/۱۵ و مقدار سالیانه ۸/۳۴٪ است (کم و بیش با مقدار زیادی هم‌دیگر را می‌بینند). همین نسبت در مورد اهالی محل و دوستان نیز صدق می‌کند. در مورد دوستان میزان رفت و آمد روزانه ۳/۱۸٪ و به طور ماهیانه ۷/۳۲٪ است. کمترین مقدار رفت و آمد روزانه به خویشاوندان،

به خصوص خویشاوندان دور تعلق دارد. از طرف دیگر، این گروه از نظر فاصله مکانی نسبت به اعضای خانواده، خویشاوندان نزدیک، همسایه‌ها و اهالی محل در موقعیت مکانی دورتری قرار دارند. همان‌طور که جین جاکوبز (۱۳۸۸) معتقد است، این امر نشان می‌دهد که بُعد فضا و مکان جغرافیایی می‌تواند در میزان رفت‌وآمد و این‌گونه متغیرهای اجتماعی مؤثر باشد.

- میزان تمایل خانواده برای برقراری رابطه: طبق جدول ۵، پاسخ‌گویان تمایل هرچه بیشتر جهت برقراری رابطه با اعضای خانواده را ۵۸/۹٪ خیلی زیاد و ۲۱٪ زیاد اعلام کرده‌اند که مجموع این دو در حد ۸۰٪ است. فقط ۸٪ تمایل جهت برقراری رابطه را کم یا خیلی کم بیان کرده‌اند. میزان تمایل خیلی زیاد خانواده برای برقراری رابطه با خویشاوندان نزدیک ۱۹/۵٪ و تمایل زیاد ۳/۴۱٪ است که مجموع این دو در حد ۶۰/۸٪ است. میزان تمایل خیلی زیاد خانواده‌ها برای برقراری رابطه با خویشاوندان دور ۶/۷٪ و تمایل زیاد ۱۷/۵٪ است که مجموع این دو در حد ۲۴/۲٪ است. میزان تمایل جهت برقراری رابطه با همسایه‌ها در گزینه خیلی زیاد و زیاد در مجموع در حد ۱۶/۳٪ و در مورد اهالی محل ۱۴٪ است. این امر نشان می‌دهد هرچند میزان رفت‌وآمد خانواده‌ها با خویشاوندان دور به نسبت به همسایه‌ها و اهالی محل به خاطر دوری محل کمتر است، ولی میزان تمایل به برقراری رابطه بالاتر است. میزان تمایل خیلی زیاد خانواده‌ها برای برقراری رابطه با دوستان ۱۰/۵٪ و تمایل زیاد ۲۷/۲٪ است که در مجموع ۳۷/۷٪ است. هم‌سو با نظرات گانز و فیشر به نظر می‌رسد تمایل افراد برای گسترش رابطه اجتماعی که شامل اعضای خانواده و خویشاوندان می‌شود بر بُعد مکانی و جغرافیایی، یعنی همسایه‌ها و اهالی محل فزونی می‌گیرد. این امر نشان از آن دارد که روابط اجتماعی گمنشافتی از سنخ خویشاوند محوری غالب است؛ هرچند با توجه به جدول ۴، رابطه و رفت‌وآمد خانواده‌ها با همسایه‌ها و اهالی محل در عمل بیشتر از خویشاوندان، به خصوص خویشاوندان دور است.

جدول ۵. میزان تمایل خانواده برای برقراری رابطه با افراد و گروه‌ها.

گزینه	اعضای خانواده		خویشاوندان نزدیک		خویشاوندان دور		همسایه‌ها		اهالی محل		دوستان
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
خیلی کم	5/1	19	3/3	53	13/7	53	31/4	121	39/3	55	14/4
کم	2/9	11	9/2	82	21/1	82	23/9	92	28/0	77	20/2
تاحدودی	11/2	42	26/7	159	41/0	159	28/3	109	18/7	106	27/7
زیاد	21/0	79	41/3	68	17/5	68	11/4	44	11/1	104	27/2
خیلی زیاد	59/8	225	19/5	26	6/7	26	4/9	19	2/9	40	10/5
جمع کل	100/0	376	100/0	388	100/0	388	100/0	385	100/0	382	100/0

- میزان اعتماد خانواده: طبق جدول ۶، میزان اعتماد خانواده‌ها به اعضای خانواده ۷۱/۱٪ خیلی زیاد و ۱۸/۶٪ زیاد است که در مجموع این دو در حد ۸۹/۷٪ است. میزان اعتماد خانواده‌ها به خویشاوندان نزدیک ۲۱/۰٪ خیلی زیاد و ۳۷/۴٪ زیاد است و مجموع هر دو در حد ۵۸/۴٪ است. این درصدها در مورد خویشاوندان دور به ترتیب ۵/۹ و ۱۸/۵٪ و مجموع آن دو ۲۴/۴٪ است. میزان اعتماد در مورد همسایه‌ها و اهالی محل با ترکیب دو گزینه خیلی زیاد و زیاد به ترتیب ۲۱/۶ و ۱۴/۲٪ است. همان‌طور که جدول ۶، نشان می‌دهد میزان اعتماد هرچه قدر که از اعضای خانواده فاصله می‌گیرد رفته‌رفته کمتر می‌شود؛ البته به جز اعتماد خانواده، اعتماد به دوستان که در مجموع دو گزینه خیلی زیاد و زیاد ۳۷٪ است، هرچند مقدار آن نیز از اعتماد خانواده‌ها به خویشاوندان نزدیک کمتر است. نقش بالایی روابط خانوادگی در حیطة اعتماد نشان از آن دارد که این‌گونه روابط یکی از مهم‌ترین اجزا روابط اجتماعی گمنشافتی شهر است. بدون اعتماد روابط اجتماعی در حد رفت و آمد و تعامل خواهد ماند که آن هم صرفاً عنصری صوری و بدون محتوی است.

جدول ۶. میزان اعتماد خانواده به افراد و گروه‌ها.

گزینه	اعضای خانواده		خویشاوندان نزدیک		خویشاوندان دور		همسایه‌ها		اهالی محل		دوستان	
	درصد فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی
خیلی کم	17	4/4	15	3/8	51	13/1	73	19/1	112	29/4	45	11/7
کم	4	1/0	31	7/9	77	19/8	96	25/1	106	27/8	67	17/4
تأخیری	19	4/9	116	29/7	166	42/7	131	34/2	109	28/6	130	33/9
زیاد	72	18/6	146	37/4	72	18/5	66	17/2	41	10/8	112	29/2
خیلی زیاد	275	71/1	82	21/0	23	5/9	17	4/4	13	3/4	30	7/8
جمع کل	387	100/0	390	100/0	389	100/0	383	100/0	381	100/0	384	100/0

- میزان احساس دوستی، تعلق و یکی بودن: طبق جدول ۷، میزان احساس دوستی، تعلق و یکی بودن خانواده‌ها با اعضای خانواده ۷۰٪ خیلی زیاد و ۱۹/۸٪ زیاد است که مجموع این دو در حد ۸۹/۸٪ است. میزان احساس دوستی، تعلق و یکی بودن خانواده‌ها با خویشاوندان نزدیک ۲۳/۸٪ خیلی زیاد و ۴۰/۷٪ زیاد است؛ و مجموع هر دو ۶۳/۸٪ است. مجموع درصد دو گزینه خیلی زیاد و زیاد در مورد خویشاوندان دور، همسایه‌ها، اهالی محل و دوستان به ترتیب ۲۶، ۱۸/۸، ۱۳/۷، ۳۸/۵٪ است. آن‌چه در مورد اعتماد خانواده‌ها گفته شد، در مورد احساس دوستی، تعلق و یکی بودن نیز می‌توان گفت. میزان احساس دوستی، تعلق و یکی بودن در بین اعضای خانواده و بستگان نزدیک به مراتب بیش از همسایگان و اهالی محل و حتی دوستان است. اینجا روابط خانوادگی مهم‌ترین عنصر روابط اجتماعی گمنشافتی تلقی می‌شود.

جدول ۷. میزان احساس دوستی، تعلق و یکی بودن خانواده با افراد و گروه‌ها.

گزینه	اعضای خانواده		خویشاوندان نزدیک		خویشاوندان دور		همسایه‌ها		اهالی محل		دوستان	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
خیلی کم	7	1/8	14	3/6	45	11/6	74	19/4	112	29/6	42	11/0
کم	6	1/6	30	7/8	64	16/5	100	26/2	102	26/9	59	15/4
تأخیری	26	6/8	96	24/9	178	45/9	135	35/4	113	29/8	134	35/1
زیاد	76	19/8	157	40/7	78	20/1	60	15/7	45	11/9	123	32/2
خیلی زیاد	268	70/0	89	23/1	23	5/9	12	3/1	7	1/8	24	6/3
جمع کل	383	100/0	386	100/0	388	100/0	381	100/0	379	100/0	382	100/0

گزینه	اعضای خانواده		خویشاوندان نزدیک		خویشاوندان دور		همسایه‌ها		اهالی محل		دوستان	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
خیلی کم	9	2/3	16	4/1	37	9/5	46	12/0	71	18/6	32	8/3
کم	5	1/3	22	5/6	48	12/3	78	20/4	90	23/6	48	12/5
تأخیری	18	4/7	81	20/7	150	38/6	146	38/1	143	37/5	136	35/4
زیاد	76	19/8	161	41/1	104	26/7	84	21/9	52	13/6	120	31/3
خیلی زیاد	275	71/8	112	28/6	50	12/9	29	7/6	25	6/6	48	12/5
جمع کل	383	100/0	392	100/0	389	100/0	383	100/0	381	100/0	384	100/0

- **میزان تمایل کمک خانواده:** طبق جدول ۸، میزان تمایل خانواده‌ها جهت کمک به اعضای خانواده ۷۱/۸٪ خیلی زیاد و ۱۹/۸٪ زیاد است که در مجموع این دو در حد ۹۱/۶٪ است. میزان تمایل خانواده‌ها جهت کمک به خویشاوندان نزدیک ۲۸/۱٪ خیلی زیاد و ۴۱/۱٪ زیاد است و مجموع هر دو ۶۹/۲٪ است. مجموع درصد دو گزینه خیلی زیاد و زیاد در مورد خویشاوندان دور، همسایه‌ها، اهالی محل و دوستان به ترتیب ۳۹/۵، ۲۹/۵، ۲۰/۲ و ۴۳/۸٪ است. جدول ذیل نشان می‌دهد هرچند کمک خانواده‌ها به اعضای خانواده و بستگان نزدیک در بالاترین حد است، ولی کمک خود را از خویشاوندان دور، همسایه‌ها، اهالی محل و دوستان دریغ نمی‌کنند. توجه به درصد‌های کم گزینه خیلی کم بیان‌گر همین نکته است؛ تمایل به کمک نمودن روابط اجتماعی نسبتاً قوی را نشان می‌دهد.

۱. متغیرهای زمینه‌ای

جدول ۹، آزمون هم‌بستگی پیرسون بین متغیرهای زمینه‌ای و اجزای روابط اجتماعی گمنشافتی تحقیق را نشان می‌دهد. مطابق نتایج این جدول، سن با بُعد میزان رفت‌وآمد هم‌بستگی منفی دارد، بدین معنا که هرچه سن پاسخ‌گویان بیشتر باشد، بُعد میزان رفت‌وآمد آن‌ها کمتر خواهد بود. تعداد اعضای خانوار با میزان رفت‌وآمد هم‌بستگی مثبت دارد. گویا زیاد بودن اعضای خانواده امکان رفت‌وآمد را بیشتر می‌کند؛ و با تعداد و ابعاد آن هم‌بستگی مثبت دارد. سابقه سکونت در محله با تمایل به رفت‌وآمد و اعتماد

جدول ۸. میزان تمایل کمک خانواده به افراد و گروه‌ها.

متغیرهای تحقیق	میزان رفت و آمد	تمایل به رفت و آمد	اعتماد در روابط	علاقه و دوستی در رابطه	کمک در روابط اجتماعی
سن	-۰/۱۱*	۰/۰۳	۰/۰۱	۰/۰۴	۰/۰۶
تحصیلات	۰/۰۴	۰/۰۱	۰/۰۱	۰/۰۷	۰/۰۳
تعداد اعضای خانوار	۰/۱۴*	-۰/۱۸*	۰/۰۹	۰/۰۶	۰/۰۵
سابقه سکونت در محله	۰/۰۲	-۰/۱۳*	-۰/۱۳*	۰/۰۸	۰/۰۴

* معنی‌داری در سطح کمتر از ۰/۰۵ است.

جدول ۹. آزمون هم‌بستگی پیرسون بین متغیرهای زمینه‌ای با اجزا روابط اجتماعی گمنشافتی.

متغیرهای تحقیق	میزان رفت و آمد	تمایل به رفت و آمد	اعتماد در روابط	علاقه و دوستی در رابطه	کمک در روابط اجتماعی
سن	-۰/۱۱*	۰/۰۳	۰/۰۱	۰/۰۴	۰/۰۶
تحصیلات	۰/۰۴	۰/۰۱	۰/۰۱	۰/۰۷	۰/۰۳
تعداد اعضای خانوار	۰/۱۴*	-۰/۱۸*	۰/۰۹	۰/۰۶	۰/۰۵
سابقه سکونت در محله	۰/۰۲	-۰/۱۳*	-۰/۱۳*	۰/۰۸	۰/۰۴

* معنی‌داری در سطح کمتر از ۰/۰۵ است.

در روابط مثبت و معنی‌دار دارد؛ بدین صورت که هرچه بر تعداد سال‌های سکونت در محله افزوده می‌شود، تمایل به رفت و آمد و اعتماد در روابط هم بیشتر می‌شود. جدول ۱۰، سابقه سکونت در محلات مختلف را نشان می‌دهد. سابقه سکونت در محلات هم چون کبایبان و حصار بیشتر است؛ و طبق جدول ۹، هرچه سابقه سکونت در محله بیشتر باشد تمایل به رفت و آمد و اعتماد در روابط بیشتر می‌شود. از آنجایی که، طبق جدول ۱۲، محله متخصصین در این زمینه با محلات دیگر تفاوت دارد، می‌توان گفت بخشی از روابط اجتماعی گمنشافتی (تمایل به رفت و آمد و اعتماد) به سابقه سکونت برمی‌گردد که در منطقه کبایبان و حصار بیشتر است. منطقه حصار همگنی بالاتری نسبت به محلات دیگر دارد و اکثر مهاجرین روستایی از منطقه «کبودآهنگ» هستند که همین امر خود می‌تواند هم سابقه طولانی زندگی در محل را و هم روابط اجتماعی گمنشافتی توضیح دهد که می‌تواند موضوع تحقیق دیگر باشد.

جدول ۱۰. سابقه سکونت در محلات شهری.

سابقه سکونت	متخصصین	فرهنگ	کبایان	حصار
سال	10/6	12	13/85	16/57
پاسخ‌گویان	90	100	96	88

۲. تفاوت در محلات شهری

جدول ۱۱، آزمون تفاوت میانگین برحسب نوع محله شهری را نشان می‌دهد. مطابق نتایج این جدول، به جز میزان رفت و آمد (یک جز تعداد رابطه) بین محلات چهارگانه شهری در زمینه تمایل به رفت و آمد (جز دیگر تعداد رابطه)، اعتماد در روابط، علاقه و دوستی در رابطه و کمک (اجزا شدت رابطه) در روابط اجتماعی تفاوت معنی‌داری وجود دارد. این تفاوت فرضیه دوم، یعنی تفاوت در روابط اجتماعی گمنشافتی در بین مناطق را نشان می‌دهد. منطقه متخصصین در اجزا روابط اجتماعی تفاوت معنی‌داری با دیگر مناطق به خصوص کبایان (منطقه متوسط رو به پایین) و حصارامام (منطقه پایین) دارد. در این قسمت فرضیه دوم پژوهش تفاوت در مؤلفه‌های مختلف (به جز میزان رفت و آمد) روابط اجتماعی (گمنشافتی) بین مناطق شهر همدان تأیید می‌شود. جدول ۱۲، تفاوت بین تمایل به رفت و آمد، اعتماد در روابط، علاقه و دوستی در رابطه و کمک را با اندازه رابطه، یعنی اعضای خانواده، خویشاوندان نزدیک، خویشاوندان دور، همسایه‌ها، اهالی محل و دوستان را در مناطق چهارگانه شهر همدان با جزئیات بیشتر ارائه می‌کند.

جدول ۱۱. آزمون تفاوت میانگین برحسب نوع محله شهری.

متغیرهای تحقیق	اندازه رابطه	میزان رفت و آمد	تمایل به رفت و آمد	تعداد رابطه	اعتماد در روابط	علاقه و دوستی در رابطه	کمک در روابط اجتماعی	شدت رابطه
متخصصین (منطقه بالا)	-	۱۵/۱	۱۶/۵۴	۳۱/۳۸	۱۸/۰۸	۱۸	۱۹/۷۶	۵۶/۱
فرهنگ (منطقه متوسط رو به بالا)	-	۱۳/۹۵	۱۸/۷۴	۳۴/۱	۱۹/۲۱	۱۹/۲۸	۲۰/۶۳	۶۱/۹۵
کبایان (منطقه متوسط رو به پایین)	-	۱۴/۲۵	۱۸/۶۴	۳۲/۵۶	۱۹/۹۲	۲۰/۳۰	۲۱/۷۲	۵۹/۳۵
حصارامام (منطقه پایین)	-	۱۴/۵۶	۱۸/۹	۳۳/۵۵	۱۸/۷۵	۱۹/۲۲	۱۹/۸	۵۸/۵۴
مقدار اف	-	۱/۱۹	۵/۹۲	۲/۲۳	۲/۹۲	۴/۶۸	۳/۶۲	۴/۲۷
سطح معناداری	-	۰/۳۱۲	۰/۰۰۱	۰/۰۸۵	۰/۰۳۴	۰/۰۰۳	۰/۰۱۳	۰/۰۰۶

طبق جدول ۱۲، درمورد تفاوت منطقه‌ای در میزان رفت‌وآمد به جز رفت‌وآمد با اهالی محل تفاوت معنی‌داری بین مناطق مختلف شهری دیده نمی‌شود؛ درواقع، رفت‌وآمد ساکنین متخصصین با اهالی محل با دیگر مناطق شهری درهمین مورد تفاوت معنی‌دار نشان می‌دهد. ولی درمورد دیگر روابط که به نزدیکان، خویشاوندان و دوستان مربوط می‌شود تفاوتی در رفت‌وآمد وجود ندارد. درمورد تمایل به رفت‌وآمد، اعتماد، احساس دوستی، تعلق و یکی بودن و کمک خانواده به نزدیکان و اعضای نزدیک تفاوت معنی‌داری بین متخصصین و دیگر مناطق وجود دارد. این تفاوت از آنجایی که درصدها تقریباً درمورد نزدیکان عمدتاً بالا است، می‌توان قابل توجه باشد؛ یعنی با این‌که ابعاد روابط اجتماعی درمورد اعضای خانواده و نزدیکان بسیار بالا است، ولی منطقه متخصصین در این مورد با دیگر مناطق متفاوت است. در موارد دیگر، متخصصین در اکثر موارد با منطقه شهری فرهنگ (منطقه خوب شهری - متوسط بالا) تفاوت معنی‌داری ندارد؛ ولی با کبابیان (محلّه مرکزی و پرازدحام شهر) و با حصارامام به عنوان حاشیه شهر (به جز کمک به افراد و گروه‌ها) متفاوت است.

معمولاً تفسیر کنشگران حاضر در زندگی روزمره، و مفسران حرفه‌ای شهر بر این قاعده است که فضای شهری روابط خانوادگی و تمامی روابط اصیل و عاطفی بین افراد را از بین می‌برد. کنشگران شهری مجبورند در گسترش روابط اجتماعی خویش احتیاط و خویشتن‌داری نموده و تا آنجا که امکان دارد روابط خود را محدود و عقلانی نمایند. ولی این تمامی قصه نیست؛ طبق نظریات اجتماع‌گران شهری چون: ویلموت، یانگ، گانز، فیشر و جاکوبز، و فرضیه اول پژوهش، در شهر روابط مرموز و پیوندهای قوی اجتماعی گمنشافتی خواسته یا ناخواسته ریشه می‌دواند. این روابط شاید همه‌گستر و فراگیر نباشد و طبق فرضیه دوم، تفاوتی در بین محلات مختلف دیده می‌شود، ولی آن چنان مهم است که برخی مسائل انسانی و اجتماعی را در شهر رقم می‌زند؛ بنابراین در تأیید فرضیه سوم، نظریه‌های مدرن‌گرایان شهری هم چون: زیمل و ورث، قابل مناقشه است. فردگرایی و گمنامی تنها عناصر فرهنگی توصیف‌کننده خصوصیات اصلی شهر نیستند، بلکه هنوز هم برخی اجزا روابط اجتماعی گمنشافتی به خصوص روابط خانوادگی اهمیت خود را حداقل در حوزه‌های خرد اجتماعی حفظ نموده‌اند و در بیشتر موارد به عنوان نیروهای یاری‌کننده افراد عمل می‌کنند. میزان رفت‌وآمد، تمایل به برقراری رابطه بیشتر، اعتماد، احساس دوستی و یکی بودن و کمک به اعضای نزدیک خانواده و خویشاوندان نزدیک در شهر همدان بسیار بالا است که همین امر نشان می‌دهد که چه قدر روابط خانوادگی و خویشاوندی نقش اساسی در فضای اجتماعی در این شهر بازی می‌کند؛ همان‌طور که اشاره شد، روابط خانوادگی در ابعاد مختلفی چون: اعتماد،

جدول ۱۲. تفاوت منطقه در روابط اجتماعی گمنشافتی.

گزینه	اعضای خانواده	خویشاوندان نزدیک	خویشاوندان دور	همسایه‌ها	اهالی محل	دوستان
منطقه شهری						
تفاوت منطقه‌ای میزان رفت و آمد با افراد و گروه‌ها						
متخصصین	*	*	*	*	*	*
فرهنگ	-	-	-	-	#	-
کبایان	-	-	-	-	#	-
حصارامام	-	-	-	-	#	-
منطقه شهری						
تفاوت منطقه‌ای تمایل خانواده برای برقراری رابطه با افراد و گروه‌ها						
متخصصین	*	*	*	*	*	#
فرهنگ	#	-	#	-	*	*
کبایان	#	#	#	#	-	#
حصارامام	#	#	-	#	#	#
منطقه شهری						
تفاوت منطقه‌ای اعتماد خانواده به افراد و گروه‌ها						
متخصصین	*	*	*	*	*	*
فرهنگ	#	-	-	-	*	*
کبایان	#	#	#	-	#	#
حصارامام	#	-	-	-	#	#
منطقه شهری						
تفاوت منطقه‌ای احساس دوستی، تعلق و یکی بودن خانواده با افراد و گروه‌ها						
متخصصین	*	*	*	*	*	*
فرهنگ	#	-	#	-	-	-
کبایان	#	#	#	#	#	-
حصارامام	#	-	-	#	#	-
منطقه شهری						
تفاوت منطقه‌ای تمایل کمک خانواده به افراد و گروه‌ها						
متخصصین	*	*	*	*	*	*
فرهنگ	#	-	-	-	-	-
کبایان	#	#	-	#	#	-
حصارامام	-	-	-	-	-	-

مبنای مقایسه *

تفاوت معنی داری وجود دارد

= تفاوت معنی داری وجود ندارد

احساس دوستی و تمایل به برقراری رابطه در شهر همدان بسیاری قوی است، ولی منطقه شهری متخصصین تفاوت معنی داری با دیگر مناطق شهری دارد. در همین زمینه می‌توان پرسید؛ چرا روابط اجتماعی گمنشافتی در شهر همدان هنوز در برخی مناطق وجود دارد و حتی میزان آن زیاد است؟ و یا این‌که چگونه شکل گرفته است؟ و چرا زندگی شهری جدید آن را به‌طور جدی و عمیقی تغییر نداده است؟ همان‌طور که اشاره شده سابقه سکونت که تأثیری در تمایل رفت‌وآمد و اعتماد دارد. همین امر یکی از دلایل وجود روابط اجتماعی گمنشافتی است؛ ولی برای یافتن علل وجود، و یا شکل‌گیری روابط اجتماعی از این سنخ نیاز به واکاوی بیشتری است. پرسش‌هایی از این سنخ که میزان قدمت سکونت چگونه روابط اجتماعی را شدت می‌بخشد، آیا مهاجرت از مناطق خاصی مانند کبودرآهنگ به منطقه مشخصی چون حصارامام و یا منطقه دیگر در این امر تأثیر دارد. آیا حاشیه‌نشینی و کالبدی‌فیزیکی آن، کاربری‌های مختط شهری، و همگنی زمینه‌ساز چنین روابط اجتماعی هست یا نه؛ و آیا اجبار برای برآوردن نیازهای زندگی روزمره و اقتصادی و نوع شغل و سطح زندگی و تحصیلات می‌تواند در این زمینه مورد توجه قرار گیرد و یا نه. بررسی این موارد برای پژوهش دیگری پیشنهاد می‌شود که می‌تواند در شهر همدان و یا هر شهری دیگری در کشور انجام شود.

پی‌نوشت

1. Schizoid
2. Willmott
3. Young
4. Bethnal Green
5. Roderick McKenzie
6. Amos Hawley
7. Segregation
8. Levittown حومه نیویورک
9. Blase
10. Reserve

۱۱. «شهرگرایی» در مقابل واژه «Urbanism» قرار دارد و از اصطلاح «Urbanization» به معنای «شهرنشینی» مجزا است. شهرگرایی به شیوه زندگی، نمادها، معناها و غیره اشاره دارد، ولی شهرنشینی به فضای شهری، سکونت، فرآیند ساخته شدن و ظهور و افول آن اشاره دارد.

12. Size
13. Density
14. Heterogenity
15. disorganization
16. inner-directed
17. tradition-directed
18. Critical mass

کتابنامه

- باندز، مایکل، (۱۳۹۰). نظریه اجتماعی شهری (شهر، خود و جامعه). ترجمه رحمت‌اله صدیق‌سروستانی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- باستانی، سوسن؛ و صالحی، مریم، (۱۳۸۶). «سرمایه اجتماعی شبکه و جنسیت». نامه علوم اجتماعی، ۳۰: ۹۰-۶۳.
- تانکیس، فرن، (۱۳۸۸). فضا، شهر و نظریه اجتماعی، مناسبات اجتماعی و شکل‌های شهری. ترجمه حمیدرضا پارسی و آرزو افلاطونی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ساوج، مایک؛ و وارد، آلن، (۱۳۸۰). جامعه‌شناسی شهری. ترجمه ابولقاسم پوررضا، تهران: انتشارات سمت.
- لیتل، دانیل، (۱۳۷۳). تبیین در علوم اجتماعی، فلسفه علم الاجتماع. ترجمه عبدالکریم سروش، تهران: انتشارات صراط.
- دواس، دی‌ای، (۱۳۷۶). پیمایش در تحقیقات اجتماعی. ترجمه هوشنگ نایی، تهران: نشر نی.
- عبدالهی، داود، (۱۳۹۱). «بررسی جامعه‌شناختی تأثیر طراحی مجتمع‌های آپارتمانی اردبیل بر سرمایه اجتماعی در بین ساکنین». رساله دکتری، دانشگاه اصفهان.
- جیکوبز، جین، (۱۳۸۸). مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی. ترجمه حمیدرضا پارسی و آرزو افلاطونی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- فیالکوف، یانکل، (۱۳۸۳). جامعه‌شناسی شهر. ترجمه عبدالحسین نیک‌گهر، تهران: انتشارات آگه.
- مهجوریان، محمد، (۱۳۹۶). بررسی عوامل اجتماعی تأثیرگذار بر روابط اجتماعی خانوارهای شهری در محلات شهر فولادشهر. سن پیتربورگ: چهارمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش در علوم و تکنولوژی.
- نیومن، ویلیام لاورونس، (۱۳۸۹). شیوه‌های پژوهش اجتماعی، رویکردهای کیفی و کمی. ترجمه حسن دانایی‌فرد و حسین کاظمی، تهران: مهربان نشر، جلد اول.

- Fischers, C., (1995). "The subcultural theory of urbanism: a twenty-eth-year assessment". *American Journal of Sociology*, 101: 543-77.

- Fischers, C., (1975). "Toward a subcultural theory of urbanism". *American Journal of Sociology* 80: 1319-41.

- Gottdiener, M. & Hutchison, R., (2011). *The new urban sociology*.

Philadelphia, Westview Press, Fourth Edition.

- Gans, H., (2000). "Levittown and Americ". In: *The city reader*, edited by: Richard T. Le Gates & Frederic Stout: 63-68, New York, Routledge, Second edition.

- Orum, A., (2005). "Urbanization". In: *Encyclopedia of social theory*. editor by: George Ritzer: 853-858, Sage Publications, Inc.

- Park, R. E.; Burgess, E. W. & McKenzie, R. D., (1925). *The City*. Chicago, University of Chicago Press.

- Simmel, G., (1950). "The Metropolis and Mental Life". In: *The Sociology of Georg Simmel*, edited by: K. Wolff: 409-424, Glencoe, Free Press.

- Sayer, A., (1998). "Abstraction: A realist interpretation". In: *The Critical Realism, Essential Readings*, Edited by: Margaret Archer, Roy Bhaskar, Andrew Collier, Tony Lawson and Alan Norrie, London, Routledge: 120-143.

- Tittler, Ch., (2011). "Networks". In: *The Concise Encyclopedia of Sociology*, Edited by: George Ritzer and J. Michael Ryan: 671-672, Blackwell Publishing Ltd.

- Wirth, L., (2000). "Urbanism as a Way of Life". In: *The city reader*, edited by: Richard T. Le Gates & Frederic Stout: 97-105, New York, Routledge, Second edition.